

ЩОДО СТВОРЕННЯ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

Існуючий Державний пенсійний фонд весь час зіштовхується з величезними труднощами. Здавалося б, що відсотків, які йдуть на фонд оплати праці – достатньо. Начебто можна забезпечити непрацездатну частину населення. І пенсії не дуже великі. Але парадокс у тому, що ці гроші йдуть по Україні дуже довго. Тому можна сказати, що державна пенсія – це тільки основа пенсійного забезпечення. А ще, потрібні додаткові джерела фінансування [1, с.226]. Ними можуть стати недержавні пенсійні фонди (НДФ). Саме з їхньою допомогою держава може зняти соціальну напруженість у суспільстві, сформувати нову структуру в системі фінансових інститутів, що акумулюють величезні кошти, знизити навантаження на бюджет по соціальній підтримці громадян. За допомогою НДФ можливе вирішення соціальних проблем – у частині зниження плинності і закріплення кадрів, зміцнення дисципліни, підвищення ефективності праці. І частково – економічних: шляхом використання пенсійних накопичень.

Працівники розраховують на додаткову пенсію. Особливо привабливим для них є формування пенсійних сум не з їхніх доходів, а з інших джерел фінансування.

У створюваній системі недержавних пенсійних фондів можна виокремити існування наступних суб'єктів.

Перше, основна діюча особа – вкладник. Вкладником може бути як підприємство, установа чи організація, так і фізична особа, коли вона платить сама за себе.

Другий суб'єкт, що буде діяти на ринку системи недержавного пенсійного забезпечення, – це учасник. Учасник – фізична особа, на користь якої вкладник перераховує пенсійні внески. Якщо людина платить сама за себе, то тоді вона одночасно є і вкладником, і учасником. Обов'язки вкладника й учасника не повинні співпадати. Наступний суб'єкт – сам недержавний пенсійний фонд. Далі – орган по управлінню активами. У самій системі недержавних пенсійних фондів обов'язково повинні бути присутніми страхові компанії. Справа в тому, що переведення грошей з одного розрахункового рахунка на інший сьогодні справа ризикована, тому будь-яка передача грошей між вкладником і фондом, фондом і керуючою організацією повинні страхуватися. У будь-якому випадку система недержавних пенсійних фондів без відповідного страхування існувати не може. Тому в цю систему обов'язково повинні ввійти страхові компанії.

Наступний суб'єкт – банки. Вони обслуговують усю систему у фінансовому плані. Цілком ймовірно, що в міру розвитку ринку недержавного пенсійного забезпечення будуть створені і спеціалізовані банки або при банках будуть створені спеціалізовані підрозділи, що будуть обслуговувати безпосередньо недержавні пенсійні фонди.

Якщо провести аналіз функціонування недержавних пенсійних фондів Російської Федерації [2], то можна дійти висновку, що сьогодні більшість

фондів прагне працювати з підприємствами, установами чи організаціями, так як робота з фізичними особами дуже складна і не зовсім коректна. Люди не готові віддавати сьогодні частину своїх накопичень у довгострокові проекти. Тим більше, що ще немає таких фондів, які давали б позитивний інвестиційний прибуток. Це означає, що кожен вкладений карбованець буде катастрофічно танути і через 10 років це буде не карбованець, а копійка. Тому усе, що сьогодні реалізується фондами, ґрунтується на принципі піраміди: ті, хто прийдуть пізніше, будуть оплачувати попередніх. Зобов'язання цих фондів нереальні. Фонди можна розділити на дві великі групи: фонди з встановленими внесками і фонди з встановленими виплатами. Цей розподіл визначається формою власності на засоби фонду. У тому випадку, коли людина є власником грошей, які вона внесла, це – фонд із встановленими внесками. Інвестиційний прибуток, який виходить при розміщенні таких грошей, теж нараховується, за винятком невеликих витрат, на іменний пенсійний рахунок цієї людини. Це – її власність. Людина 10, 20, 30 років накопичує ці гроші на пенсійному рахунку. Коли вона досягає зазначених у договорі умов, то починає вибирати цю суму відразу або певними частинами. У випадку її смерті спадкоємці можуть претендувати на внесок, тому що це, ще раз підкреслимо, – його власність.

Ті фонди, що працюють із встановленими виплатами, обіцяють Вам, наприклад, 100 доларів щомісяця при досягненні якихось умов, і порівнюють цю суму з тією, котру повинні брати з Вас сьогодні. В умовах нерозвинутого фінансового ринку, непередбаченої інфляції, відсоток помилки при таких розрахунках близький до 99. Тому фонд, що працює з постійною виплатою, повинен бути власником вкладених грошей. Тільки тоді він може активно використовувати всі страхові випадки: якщо людина не досягла пенсійного віку через смерть, то та сума, яка є власністю фонду, перерозподіляється на інших осіб(вкладників), які досягли пенсійного віку, і за рахунок цього фонду можуть існувати. Як свідчить зарубіжний досвід, фонди з визначеними виплатами завжди мають фінансового гаранта. Звичайно ці фонди використовуються усередині певного підприємства, установи, організації. Підприємство, установа чи організація в тому випадку, якщо фонду не вистачає засобів для виконання своїх зобов'язань, доплачує цю суму.

Однією з особливостей недержавних пенсійних фондів є «особистий пенсійний рахунок» – це запис, який повинен обов'язково зазначатись у обліковій картці. Іменний пенсійний рахунок повинен відкриватися фондом відразу ж після того, як надійшли гроші(пенсійні внески) на його розрахунковий рахунок. Тобто будь-яка сума, що приходить, повинна бути обов'язково персоніфікована і відразу ж зараховуватися на рахунок конкретної людини. Слід пояснити, що такі пенсійні внески, це – внески до фонду у грошовій формі. У вигляді цінних паперів і інших негрошових активів приймати внески не дуже коректно, тому що реальної ринкової вартості цінних паперів сьогодні не існує: немає ринку цінних паперів і котирування тих паперів. Виходить, що якщо фонд буде брати акції, ціна якої сьогодні відома, і цю ціну занижувати, то він буде приносити збитки вкладнику. Як-

що фонд завищує вартість цінних паперів, то це завдасть шкоди іншим особам. Те ж саме відбувається і з квартирами. Коли фонд приймає вклад у вигляді квартири або певних прав на її використання, то оцінює це в грошовому вираженні. Зараз ціни на нерухомість дуже нестабільні. Тому якщо сьогодні оцінювати якийсь внесок у вигляді нерухомості, то через кілька років вартість цього внеску може зменшитися, і буде неможливо повернути початкову суму.

Можна запропонувати три варіанти накопичення внесків:

- їх перераховує підприємство, установа чи організація;
- їх перераховує сам працівник,
- їх перераховує працівник разом з підприємством.

В умовах системи добровільного недержавного пенсійного забезпечення найбільш справедливо було б платити підприємству, установі чи організації за своїх працівників. Якщо будуть платити самі працівники, то низькооплачувані працівники цією послугою користуватися не зможуть, а будуть користуватися тільки високооплачувані працівники. І якщо будуть надані податкові пільги, то виявиться, що працівники з більшим розміром заробітної плати одержать додаткові пільги, а ті, у кого рівень заробітної плати низький, цих пільг не одержать [3, с.160].

Якщо зробити обов'язковою систему недержавного пенсійного забезпечення, то тоді не буде різниці, хто буде робити внески: підприємство, чи установа, чи організація, чи працівник. Якщо внески буде робити підприємство, установа або організація, то вони знизять зарплату, а якщо працівник, то він буде просто відповідну частину цих внесків відраховувати. Але з погляду усвідомлення відповідальності за використання цих засобів краще, коли платять і працівник, і підприємство, установа чи організація.

Обов'язково слід звернути увагу на пенсійні схеми. Пенсійна схема – це найважливіше рішення, що приймає створений пенсійний фонд. Пенсійна схема – це певний алгоритм, що описує як, і в які терміни необхідно збирати внески. У світовій практиці недержавних пенсійних фондів існує дві основні схеми.

Перша заснована на ощадному принципі (ощадна), друга – на страховому (страхова).

Пенсійна схема, заснована на ощадному принципі, у класичному варіанті виглядає так: на учасника пенсійного фонду відкривається іменний пенсійний рахунок (іноді його називають персональним пенсійним рахунком), на який вкладник перераховує гроші. Ці гроші, як тільки потрапляють на рахунок, стають власністю конкретного учасника. До виходу учасника на пенсію його персональний рахунок збільшується завдяки надходженню нових внесків. До моменту виходу на пенсію на його рахунок накопичується деяка сума, і учасник дає розпорядження відносно того, як йому виплачувати пенсію. Пенсія, якою б вона не була, повинна виплачуватися в межах тієї суми, що є на особистому пенсійному рахунку. Якщо учасник помирає до виходу на пенсію чи після, весь залишок коштів на його пенсійному рахунку дістається спадкоємцям відповідно до цивільного законодав-

ства. Основна ідея ощадних пенсійних схем полягає в тому, що кожен учасник накопичує пенсію сам, саме собі і нікому більше. Усі засоби на його рахунок – це його власність, і розпоряджається ними він, більше ніхто цього робити не може. Якщо учасник дожив до пенсійного віку, то тоді він вибирає, яку пенсію йому платити. Це може бути три варіанти. Перший – одноразова пенсія, тобто він забирає всі гроші відразу. Другий – гроші виплачуються рівними частками протягом заздалегідь умовленого часу, наприклад це 5–10 років. Третій варіант – гроші виплачуються не рівними частками, а, наприклад, пенсія виплачується пропорційно до мінімальної державної, або пенсія змінюється відповідно до рівня інфляції. Як тільки гроші закінчуються, виплата пенсії припиняється.

Тепер про другу пенсійну схему – страхову. Ідея цієї схеми така: пенсію собі накопичує не кожна окремо взята людина, а деяка група людей, учасників пенсійного фонду. Формула цієї схеми дуже проста: гроші, які надходять у пенсійний фонд, вносяться в пенсійний резерв, окрім того, на кожного учасника заводиться особистий рахунок, куди записується, яка в нього була зарплата. Враховується, скільки внесків надійшло на конкретного учасника, але, на відміну від ощадних схем, ці гроші власністю учасника не являються. У випадку, якщо учасник вмирає, гроші перерозподіляються між іншими учасниками фонду. У цьому полягає істотна відмінність вище зазначеної схеми. Те ж саме відбувається і в інших випадках, наприклад коли учасник звільняється з підприємства, установи чи організації. У цьому випадку є два варіанти: перший – гроші йому не віддаються, а перерозподіляються між іншими учасниками, другий варіант – гроші повертаються йому, але не ті, які він одержав би, якщо б у нього був іменний пенсійний рахунок. Повертається йому так званий пенсійний резерв. Пенсійні фонди, які найчастіше працюють з цими пенсійними схемами, намагаються так записати у свої документи, щоб викупна сума, що повертається у випадку виходу учасника, була б як можна меншою. Тобто, якщо учасник одержує пенсію, то на нього грошей іде більше, ніж якщо він їх просто забирає.

Однак, на сучасному етапі реформування пенсійної системи України, і зокрема створення недержавних пенсійних фондів, існує чимало проблемних питань щодо створення і функціонування такої системи. Пройшло майже 3 роки з часу початку підготовки бази для створення недержавних пенсійних фондів. Які ж проблеми постають наразі?

По-перше, це недосконалість законодавчої бази. Існуючого зараз законодавства про пенсійне забезпечення явно недостатньо, щоб приступити до створення, а тим більше до нормальної діяльності нового соціально-економічного інституту.

По-друге, новизна і невивченість проблеми недержавних пенсійних фондів в Україні. Досвід інших країн не підходить нам повною мірою через специфічні соціальні та правові умови розвитку нашої країни. Загальні принципи однакові, а сама система в кожній країні побудована по-різному.

По-третє, економічні труднощі. Високі темпи інфляції будуть заважати забезпеченню нормальної діяльності фондів. Проблема полягає у тому, як

зберегти реальний зміст пенсійних накопичень впродовж певного часу: засобами учасників фонду ризикувати не можна. Укласти угоду з мінімальним ризиком, щоб прибуток від неї перекивав інфляцію, дуже складно: є лише дуже вузькі сектори в економіці, де це можна зробити. До того ж додається важке фінансове становище підприємств, установ та організацій. Тільки пенсійні внески громадян не можуть забезпечити нормальну роботу пенсійного фонду. Головна ставка повинна бути зроблена на підприємство, установу чи організацію. Основна їх маса перебуває нині у скрутному фінансовому становищі, і це продовжиться ще якийсь час. Ставка на внески громадян у пенсійний фонд теж ненадійна, тому що пенсійні фонди можуть обіцяти віддачу тільки через 10–15 років, що не дуже привабливо. Крім того, наше населення в своїй масі не володіє достатніми коштами, і тактика на залучення пенсійних внесків громадян навряд чи себе виправдає. Варто враховувати і те, що наше населення не привчене піклуватися про пенсійні накопичення, як у розвинутих країнах Європи та світу.

Серйозна перешкода сьогодні також у масовому банкрутстві підприємств. Пенсійний фонд у зв'язку з цим може не одержати належних сум.

По-четверте, профспілки не готові для участі в цій діяльності. Вони повинні бути союзниками фондів і змушувати підприємства направляти туди частину грошей. Але профспілки ще не знайшли свого місця в нових умовах і поки досить пасивні.

Крім того, є деякі організаційні проблеми, а саме, відсутність кваліфікованих кадрів, що могли б вести на належному рівні цю роботу. Потрібні кадри для керування активами пенсійних фондів, а найбільш підготовлені працівники вже працюють в інших місцях і добре оплачуються.

Те, що намітилася активність по створенню недержавних пенсійних фондів, викликає занепокоєння. Результати діяльності фондів непередбачувані, а помилки можуть підірвати до них довіру населення. Але необхідно зазначити, що незважаючи на всі вищезазначені протиріччя, створення системи недержавних пенсійних фондів дуже корисна, орієнтована на інтереси працівників справа. І при належній підтримці держави у неї може бути велике майбутнє.

Список літератури: 1. Сирота І.М. Право пенсійного забезпечення в Україні. Курс лекцій. К., 1998. 2. Указ Президента РФ №1077 от 16 сентября 1992 г. // Сборник нормативных актов РФ. М., 1993. 3. Сирота И.М. Все о пенсиях, пособиях, социальной защите граждан Украины // Сборник нормативных актов. Х., 1999.

Надійшла до редколегії 18.10.01

Р.В. Мавліханова

ОСНОВНІ ВИДИ І НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ КООПЕРАТИВІВ

Кооперативи України – це самостійні демократичні організації громадян, що на основі добровільності, членства і взаємодопомоги за місцем проживання або за місцем роботи поєднуються для спільного господарювання з метою поліпшення свого економічного і соціального стану